

Gilbert Keith Chesterton iubea Crăciunul. După propriile mărturisiri, îl iubea chiar mai mult la maturitate și senectute decât în copilărie. În fapt, iubea Sărbătoarea Nașterii Domnului atât de tare încât a scris nenumărate eseuri, poezii, povestiri și chiar o piesă de teatru, în pofida faptului că nu găsea ceva "mai periculos și dezgustător" decât a celebra Crăciunul înainte de sfânta zi, chiar și printr-o scriere dedicată. În eseu "Crăciunul și esteții", apărut acum pentru prima oară în limba română, datorită efortului Mariei Comănescu, Chesterton distruge, în stilu-i inconfundabil, pretențiile celor care nu văd în sărbătoare altceva decât ritual și gregaritate vulgară, dar și ale acelor care încearcă să separe ritualul de dogmă, deși cele două sunt inextricabil legate. "Dacă înlăturăm Crezul de la Niceea și cele asemenea lui, în mod curios, le facem un neajuns vânzătorilor de cârnați (...) Dacă înlăturăm supranaturalul, ce ne rămâne este nenaturalul." (Karamazov)

Lumea e rotundă, într-atât de rotundă încât, încă de la începuturi, școlile optimismului și pesimismului au dezbătut dacă este, sau nu, cu susul în jos. Problema nu apare atât din simplul fapt că binele și răul sunt amestecate în proporții mai mult sau mai puțin egale; ea apare, în principal, datorită faptului că oamenii au întotdeauna păreri diferite în ce privește care anume părți sunt bune și care rele. De aici și problemele cu care sunt împresurate „religiile laice”. Ele pretind să cuprindă tot ceea ce este frumos din toate mărturisirile de credință, dar multora li se pare că nu au reușit să adune decât tot ceea ce este mai lipsit de viață din ele. Culorile, amestecate toate laolaltă în stare pură, ar trebui să rezulte într-un alb imaculat. Amestecate de mână omenească, pe orice paletă de pictură, ele rezultă într-un ceva aidoma noroiului, un ceva foarte asemănător noilor religii. Un astfel de amestec este deseori mult mai periculos decât oricare mărturisire de credință, luată în sine, chiar și cea a Asasinilor[1]. Eroarea apare în urma dificultății de a discerne care este, cu adevărat, partea cea bună și care este partea cea rea a

oricărei religii date. Și pentru cei care au ghinionul să reflecteze asupra unei religii sau alteia, acest sentiment, că părțile considerate în general bune sunt rele, iar cele considerate în general rele sunt bune, vine ca o lovitură destul de puternică.

Este de-a dreptul tragic să admiri și să admiri sincer o grupare de oameni, dar s-o admiri în negativul unei fotografii. Este greu să-i feliciți pentru tot albul lor, că este negru și pentru tot negrul lor, că este alb. Asta ni se întâmplă frecvent în legătură cu religiile oamenilor. Să ne uităm la două doctrine, care stau martore pentru energia religioasă din secolul al XIX-lea. Să ne uităm la Armata Salvării și la filosofia lui Auguste Comte.

De regulă, verdictul oamenilor educați asupra Armatei Salvării sună cam în felul următor: „Nu am nicio îndoială că fac mult bine, dar îl fac într-un mod vulgar și profan; scopurile lor sunt minunate, dar mijloacele sunt greșite”. Mie, din păcate, tocmai opusul mi pare a fi adevărat. Nu știu dacă scopurile Armatei Salvării sunt minunate, dar sunt mai mult ca sigur că mijloacele lor sunt de admirat. Mijloacele lor sunt mijloacele comune tuturor religiilor zeloase și viguroase; ei se bucură de popularitate, ca orice religie serioasă, sunt cazoni, ca orice religie serioasă, sunt deschiși tuturor și senzaționali, ca orice religie serioasă. Sunt reverențioși, așa cum și romano-catolicii sunt reverențioși, nu mai mult, căci venerația, în sensul trist și delicat al termenului venerație, este o chestiune posibilă numai păgânilor. Acel apus frumos se va găsi la Euripide, la Renan, la Matthew Arnold; dar la cei credincioși, nu se va găsi – la ei se vor găsi numai răsete și războaie. Omul nu poate aduce acel gen de venerație adevărului mai tare decât marmura; el poate fi reverențios numai în fața unei minciuni frumoase. Iar Armata Salvării, cu toate că glasul lor s-a pornit într-un mediu nepotrivit și într-o formă urâtă, reprezintă, de fapt, tot vechile strigăte ale credinței, când bucuroase, când mânioase, înfierbântate ca dezmațurile lui Dionisos, sălbatic precum capetele de gargui ale catolicismului, fără a fi confundate cu o filosofie. Profesorul Huxley a numit Armata Salvării, într-una din frazele lui bine ticluite, „creștinism coribant”. Huxley a fost ultimul și cel mai nobil dintre acei stoici, care nu au înțeles niciodată Crucea. Dacă ar fi înțeles Creștinismul, ar fi știut că niciodată n-a existat și nu poate exista un Creștinism care să nu fie coribant.

Și apoi, mai este acea deosebire, între ceea ce privește scopurile și ceea ce privește mijloacele, anume, să judeci pe baza scopurilor unei chestiuni ca Armata Salvării este foarte dificil, să judeci pe baza ritualisticii și a atmosferei lor este foarte ușor. Probabil că nimeni, în afara unui sociolog, nu poate să-și dea seama dacă schema Generalului Booth pentru îmbunătățirea locuințelor este una bună sau nu. Dar orice om sănătos poate să-și dea seama că larma de alamă a chimvalelor[2] trebuie că e bună. O pagină de statistici, un plan de sălășluințe model, orice este rațional e întotdeauna complicat pentru mintea simplă. Dar lucrul ce este irațional, oricine îl poate înțelege. Tocmai de aceea a luat ființă religia atât de devreme și s-a răspândit așa departe, pe când știința a apărut atât de târziu și nu s-a răspândit deloc. Pe tot parcursul ei, istoria ne arată că singur misticismul și numai misticismul are toate șansele să fie înțeles de

către popor. Bunul simț trebuie ținut, asemenea unui secret ezoteric, ascuns în templul întunecat al culturii. Și așa, în timp ce scopurile filantropice ale Armatei Salvării și autenticitatea lor pot prezenta un prilej rezonabil pentru dezbateri între doctori, nu încapă nicio îndoială asupra autenticității fanfarelor lor de alamă, căci o fanfară de alamă este pur spirituală și caută numai să accelereze viața lăuntrică. Scopul filantropiei este să facă bine; scopul religiei este să fii bun, chiar și numai pentru o clipă, printre răsunetele de alamă.

Aceeași antiteză se regăsește și la o altă religie a zilelor noastre – mă refer la religia lui Comte, cunoscută, în general, sub numele de Pozitivism, sau cultul umanității. Oameni precum Dl. Frederic Harrison, acel galant și strălucit filosof, care și numai prin simpla lui personalitate, vorbește pentru crez, ne-ar spune că ne oferă filosofia lui Comte, dar fără toate propunerile fantasmagorice ale lui Comte, legate de pontifi și ceremonialuri, de noul calendar, de noile sărbători și de zilele sfinților. Nu-și dorește nici pe departe ca noi să ne îmbrăcăm cu toți în preoți ai umanității, sau să aprindem artificii pentru că este aniversara lui Milton. Toate acestea, mărturisește el, vor părea puțin absurde englezului comtist riguros. Mie îmi par singura parte de bun simț din comtism. Ca filosofie este nesatisfăcătoare. În mod evident, este imposibil să venerezi umanitatea, la fel cum este imposibil să venerezi și Clubul Savile; ambele sunt instituții minunate, cărora se prea poate să le aparținem. Dar ne este foarte limpede că nu Clubul Savile a făcut stelele și că nu el întregeste universul. Și, cu siguranță că este absurd să ataci doctrina Treimii, fiindcă ți se pare că ar reprezenta o parte de misticism consternant, pentru ca apoi să ceri oamenilor să se închine unei ființe, care este nouăzeci de persoane într-un Dumnezeu, să o venereze fără să confunde persoanele și, totodată, fără să dividă esența.

Dar pe când înțelepciunea lui Comte a fost insuficientă, nebunia lui Comte a fost înțelepciune. Într-o epocă de modernism jerpelit, când frumosul era considerat ceva barbar, iar urâtul ceva apreciabil, singur el a înțeles că oamenii trebuie întotdeauna să păstreze cultul ridicolului. A înțeles că, în timp ce dobitoacele au toate lucrurile folositoare, lucrurile care sunt cu adevărat omenești sunt cele nefolositoare. A distins falsitatea din spatele acelei noțiuni de astăzi, noțiune aproape universal acceptată și care spune că ritualurile și formele de exprimare ale credinței sunt ceva artificial, auxiliar și corupt. Ritualul este, de fapt, mult mai vechi decât însăși gândirea; este cu mult mai simplu și mai grozav decât gândirea. Sentimentul care atinge esența lucrurilor nu-i face pe oameni numai să simtă că există anumite lucruri care se cuvine a fi spuse; îi face să simtă că sunt anumite lucruri care se cuvine a fi făcute. Dintre acestea, mai agreabile sunt cele precum dansul, ridicatul de temple, sau strigatul foarte puternic; mai dezagreabile sunt cele precum purtatul de garoafe verzi sau arsul altor filosofi pe rug. Dar peste tot, dansul religios a apărut înaintea imnului religios, iar omul a fost un ritualist încă dinainte să poată vorbi. Dacă s-ar fi răspândit comtismul, lumea nu ar fi fost convertită atât de filosofia comtistă, cât de calendarul comtist. Descurajând ceea ce au perceput ca fiind punctul slab al mentorului lor, pozitivistii englezi au distrus forța religiei lor. Omul credincios trebuie să fie pregătit nu numai să devină un martir, ci și un nebun. Este absurd să spunem că un om e gata să trudească și să moară pentru convingerile lui, când el nu este nici măcar pregătit să poarte pe creștet o cunună pentru ele. Eu, personal, ca să luăm un exemplu viu, sunt foarte sigur că nu aș citi lucrările lui

Comte din scoarță în scoarță pentru nimic în lume. Dar mă pot cu ușurință imagina aprinzând cu entuziasm debordant un foc de Ziua lui Darwin.

Acel efort splendid a eșuat și nimic în genul lui nu a izbândit. Încă n-a fost niciun festival raționalist, nicio extaziere raționalistă. Omenirea este încă în doliu după moartea lui Dumnezeu. În ultimul secol, când creștinismul a fost puternic bombardat, pe niciun aspect nu a fost mai persistent și mai strașnic atacat, decât pe așa-zisa lui ostilitate față de fericirea omului. Shelley și Swinburne, împreună cu toate armatele lor, au călcat în picioare de nenumărate ori acest teren, dar fără să-l altereze. Nu au reușit să ridice nicio panoplie, niciun stindard, spre care să se avânte uralele de bucurie ale lumii. Nu au oferit nici un nume, nici o nouă ocazie de sărbătoare. Dl. Swinburne nu-și atârna ciorapu în ajunul zilei lui Victor Hugo. Dl. William Archer nu merge prin zăpadă, din ușă în ușă, să cânte colinde despre nașterea lui Ibsen. În tot cursul anului nostru rațional și îndoliat, o singură sărbătoare supraviețuiește tuturor acelor serbări antice, care împânzeau pământul odată. Crăciunul rămâne ca să ne amintească de acele timpuri, fie ele păgâne ori creștine, când cei mulți făceau poezie, în loc să o scrie cei puțini. În pădurile noastre, iarnă de iarnă, nu mai este alt copac care să rămână tot verde în afară de brad [3].

Adevărul paradoxal în această privință este cuprins în însăși sintagma „zi de sărbătoare” [4]. O zi de sărbătoare bancară [5]

Înseamnă, pesemne, o zi pe care bancherii o socotesc sfântă. O jumătate de zi de sărbătoare presupun că se referă la o zi în care un școlar este numai parțial sfânt. Este greu de înțeles, la prima vedere, de ce anume niște chestiuni atât de omenești, precum recreerea și voia bună, trebuie întotdeauna să aibe origini religioase. Rațional vorbind, pare să nu existe niciun motiv pentru care nu am putea să cântăm și să ne dăm cadouri unii altora în cinstea a orice – nașterea lui Michelangelo, sau deschiderea stației Euston. Dar nu merge. Ca un dat, oamenii nu devin strașnic și nesățios de materialisti decât în legătură cu lucrurile spirituale. Dacă înlăturăm Crezul de la Niceea și cele asemenea lui, în mod curios, le facem un neajuns vânzătorilor de cârnați. Dacă înlăturăm frumusețea stranie a sfinților, ce ne-a rămas este cu mult mai strania urățenie a [Inchisorii] Wandsworth. Dacă înlăturăm supranaturalul, ce ne rămâne este nenaturalul.

Iar acum sunt nevoit să ating o chestiune foarte tristă. Există o categorie de persoane admirabile în ziua de azi, care protestează cu onestitate în numele acelei antiqua pulchritudo de care vorbea Augustin. Aceste persoane tânjesc după vechile serbări și ceremonialuri de la începuturile lumii. William Morris și adepții lui au arătat cum Evul Mediu era cu mult mai puțin mediocru decât epoca Manchester. Dl. W. B. Yeats își măsoară pașii în ritm de dans preistoric, dar nimeni nu știe și nu i se alătură în cântări corale de mult uitate, pe care numai el le poate auzi. Dl. George Moore adună toate fărâmele de păgânism irlandez pe care neglijența, sau

poate înțelepciunea Bisericii Catolice le-a omis. Sunt nenumărate persoane în straie verzi și cu monoclu, care se roagă pentru întoarcerea pomului de Arminden sau a jocurilor olimpice. Dar există, în jurul acestor oameni, un duh destul de persistent și neliniștitor, care sugerează că ar fi posibil ca ei chiar să nu țină Crăciunul. E dureros să privești natura umană din această perspectivă, dar cumva pare posibil ca Dl. George Moore să nu chiuie, fluturându-și lingura, atunci când se aprinde budinca. Este chiar posibil ca Dl. W. B. Yeats să nu arunce niciodată cu artificii. Dacă așa stau lucrurile, atunci care mai e rostul tuturor viselor lor despre sărbători tradiționale? Iată aici o sărbătoare antică tradițională, trainică, ce încă se desfășoară zgomotos la fiecare colț de stradă, iar ei o consideră vulgară. Dacă e așa, atunci să nu se-ndoiască și să ia aminte, că sunt genul de oameni care, dacă ar fi trăit pe vremea pomului de Arminden, ar fi considerat pomul de Arminden vulgar; dacă ar fi trăit pe vremea pelerinajelor la Canterbury, ar fi considerat pelerinajele la Canterbury vulgare; dacă ar fi trăit pe vremea jocurilor olimpice, ar fi considerat jocurile olimpice vulgare. Și fără îndoială că erau vulgare. Să nu ne amăgim singuri; dacă prin vulgaritate înțelegem limbaj necizelat, comportament gălăgios, pălăvrăgeală, bufonerie și multă băutură, atunci vulgaritatea a existat peste tot pe unde a fost bucurie, pe unde a fost credință în zei. Acolo unde avem credință, vom avea și hilaritate, iar unde avem hilaritate, vom avea și anumite pericole. Și așa cum crezul și mitologia dau naștere acestor manifestări triviale și impetuoase, la fel și aceste manifestări triviale și impetuoase vor da, la rândul lor, întotdeauna, naștere crezului și mitologiei. Dacă vom reuși vreodată să-i aducem pe englezi la loc, cu picioarele pe pământul englezesc, ei vor deveni iar un popor religios, iar dacă totul merge bine, poate chiar un popor superstițios. Lipsa credinței din viața modernă, atât a formelor ei înalte, cât și a celor simple este, în mare parte, o urmare a divorțului de natură și de copaci și de nori. Dacă nu mai avem spirite din napi, aceasta este în primul rând din cauză că au dispărut napii.

Traducere realizată de Maria Comănescu.

---

[1] În original „Thugs”, care (cu majusculă) face referire și la membrii unui cult indian numit Thuggee, dar poate trimite și la „thugs” – criminali, asasini [n. tr.].

[2] Sintagmă preluată după Camilar, citat în DEX Tem. 147 [n. tr.].

[3] În original, *holly*, arborele veșnic verde al englezilor, echivalentul bradului, care în mod tradițional, este asociat Sărbătorii Crăciunului. Posibil ca Chesterton să intenționeze și un joc de cuvinte, întrucât *holly* este aproape omofon cu *holy*, care înseamnă sfânt [n. tr.].

[4] În original, *holiday*. Joc de cuvinte cu *holy day*, care în traducere, înseamnă zi sfântă [n. tr.].

[5] Sau “vacanță bancară” [n. tr.].